

УДК 338.124.4:368

*Т. А. Говорушко,
д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів,
Національний університет харчових технологій
І. П. Ситник,
к. т. н., доцент кафедри фінансів,
Національний університет харчових технологій
Г. В. Лаврененко,
магістрант спеціальності "Фінанси і кредит",
Національний університет харчових технологій*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ УРОКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

*T. A. Govorushko,
professor, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine
I. P. Sytnyk,
Ph. D., National University for Food Technologies, Kyiv, Ukraine
A. V. Lavrenenko,
MA National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine*

PROSPECTS OF INSURANCE BUSINESS DEVELOPMENT UKRAINE WITH LESSONS WORLD FINANCIAL CRISES

Проаналізовано розвиток ринку страхових послуг в Україні за 2005—2011 рр. Оцінено динаміку основних показників з урахуванням впливу світової фінансової кризи. Визначено перспективи подальшого розвитку страхового ринку.

Market of insurance services development is analyzed in Ukraine after 2005—2011 and the dynamics of basic indexes of insurance services is described taking into account influence of world financial crisis. Certainly prospects of subsequent insurance market development.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, фінансова криза, страхові премії, страхові виплати.

Key words: insurance, insurance market, the financial crisis, insurance premiums, insurance payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ І АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних економічних умовах страхування — чи не єдина галузь економіки України, що зростає найдинамічніше. Проте вплив світової фінансової кризи у другій половині 2008 року призвів до уповільнення темпів основних показників діяльності страхових компаній. У наукових публікаціях Л. Алексеєнко [1], Н.В. Дудченко [4], О.В. Козьменко [5], Р.В. Пікус [7], Є. Онопрієнко [6] зроблено висновки про різке скорочення страхового ринку внаслідок фінансової кризи і надано доречні пропозиції тактичного характеру. Проте існуюча в Україні страхова система не відповідає сучасним вимогам організації суспільного розвитку. Варто пам'ятати, що перспективи розвитку страхового ринку залежать, у першу чергу, від обраної страховиками стратегії розвитку. Для її формування необхідно здійснити і врахувати оцінку поточної ситуації в розробці антикризових заходів, що створять свою систему захисту для страховиків з урахуванням уроків кризи.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є оцінка кількісних параметрів розвитку вітчизняного страхового ринку в період загострення світової фінансової кризи, виявлення проблем і надання рекомендацій, реалізація яких сприятиме стабілізації діяльності страхових компаній.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

До 2008 р. страхування було однією із галузей, яка постійно розвивалася. Проте світова фінансова криза призвела до зменшення кількості страховиків, виключення їх з реєстру фінансових установ, зменшення кількості укладених договорів, страхових премій та виплат, скорочення попиту на страхові послуги з боку споживачів.

Показники табл. 1 свідчать, що в 2011 р. з ринку вийшло 14 страховиків. Необхідно відзначити, що характерною рисою розвитку страхового ринку України є те, що він на 85 % скла-

Таблиця 1. Кількість страхових компаній на страховому ринку України*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість страхових компаній на кінець року, у тому числі:	398	411	447	469	450	456	442
- СК «Life»	50	55	65	65	72	67	64
- СК «Non-Life»	348	356	382	397	378	389	378

* Систематизовано за: [9].

дається зі страхових компаній "non-life". Рівень розвитку страхування життя в цілому в Україні залишається на найнижчому рівні серед розвинутих країн, а в деяких областях даний вид страхування повністю відсутній [6, с. 306].

Проведемо аналіз валових страхових премій (табл. 2) та валових страхових виплат (табл. 3) у розрізі видів страхування.

Слід відмітити, у 2005 р. було зібрано 12853,5 млн грн. премій, за 2011 р. — 22693,5 млн грн. У 2011 році на ринку страхування не відбувалося значних змін основних показників діяльності: активи страховиків та обсяги наданих ними страхових послуг залишилися майже на рівні кінця 2010 року.

Спостерігається тенденція скорочення державного обов'язкового страхування у загальних зібраних преміях. Якщо у 2005 р. частка цього показника становила 0,6%, то за 2011 р. — 0,02%. Причому в абсолютних величинах це лише 82,3 та 4,5 млн грн. відповідно.

Показники табл. 2 свідчать про тенденцію зростання частки обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів у загальних зібраних преміях із 4,3% до 11,5%. З настанням фінансової кризи у більшості страховиків виникли

серйозні проблеми з платоспроможністю, особливо виконання зобов'язань за такими полісами. Більшість із них страхові виплати здійснювали за рахунок поточних надходжень.

Основна причина проблем таких компаній пов'язана з відсутністю політики диверсифікації страхового портфеля. Доречно відмітити, що за період 2005—2011 рр. спостерігалася тенденція спаду зібраних страхових премій зі страхування фінансових ризиків.

У цей же період зросла частка премій з добровільного майнового страхування. Незаперечним є також факт зростання обсягу сегмента авто страхування у 2008 р., страхові платежі з якого становили близько 5,8 млрд грн. Ця тенденція обумовлена широкомасштабними програмами з автокредитування.

Також слід відмітити, що за 2005—2011 рр. спостерігалася тенденція зростання питомої ваги обов'язкових видів страхування та, відповідно, скорочення частки добровільних його видів у сумі загальних зібраних премій.

Динаміка валових страхових виплат (табл. 3) свідчить про те, що страхові компанії не завжди прагнули до виконання своїх зобов'язань. Можна виправдати показники сфери страхування життя. Низький рівень виплат за довгостроковими програмами є наслідком того, що договори страхування життя укладаються на тривалий період часу і тому значні виплати оч-

Таблиця 2. Динаміка валових страхових премій на страховому ринку України за 2005—2011 роки*

Види страхування	Страхові премії, млн грн.							Темпи приросту страхових премій, %					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010
Страхування життя	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4	40,3	73,9	39,8	-24,5	9,6	48,5
Види страхування інші, ніж страхування життя, у тому числі:	12532,2	13379,2	17224,3	22913,0	19614,7	22175,2	21347,1	6,8	28,7	33,0	-14,4	13,1	-3,7
Добровільне особисте страхування	520,1	723,4	1021,2	1451,3	1442,3	1679,1	2329,1	39,1	41,2	42,1	-0,6	16,4	38,7
Добровільне майнове страхування	10526,1	11114,5	14150,9	18409,3	14769,8	16607,1	14388,3	5,6	27,3	30,1	-19,8	12,4	-13,4
— у тому числі страхування фінансових ризиків	4056,1	3446,4	3798,4	3705,5	2488,4	2894,3	2856,5	-15,0	10,2	-2,4	-32,8	16,3	-1,3
Добровільне страхування відповідальності	472,6	490,7	592,6	1018,8	1080,4	1116,1	1329,3	3,8	20,8	71,9	6,0	3,3	19,1
Недержавне обов'язкове страхування	931,1	954,2	1427,2	2016,0	2314,7	2767,6	3295,8	2,5	49,6	41,3	14,8	19,6	19,1
— у тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	558,9	578,1	970,6	1470,1	1683,8	2061,4	2609,9	3,4	67,9	51,5	14,5	22,4	26,6
Державне обов'язкове страхування	82,3	96,3	32,4	17,7	7,5	4,9	4,5	17,0	-66,3	-45,5	-57,6	-34,7	-7,6
Всього	12853,5	13830,0	18008,2	24008,6	20442,0	23081,7	22693,5	7,6	30,2	33,3	-14,9	12,9	-1,7

* Систематизовано за: [9].

Таблиця 3. Динаміка валових страхових виплат на страховому ринку України *

Види страхування	Страхові виплати, млн грн.						Темпи приросту страхових виплат, %						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	06/05	07/06	08/07	09/08	10/09	11/10
Страховання життя	9,7	16,0	23,9	37,7	62,7	52,6	70,6	64,9	49,4	57,9	66,3	16,1	34,2
Види страхування інші, ніж страхування життя, у тому числі:	1884,5	2583,6	4189,0	7013,0	6674,6	6052,0	4793,4	37,1	62,1	67,4	-4,8	-9,3	-20,8
Добровільне особисте страхування	269,3	309,4	422,9	586,4	703,4	797,0	928,1	14,9	36,7	38,7	20,0	13,3	16,4
Добровільне майнове страхування	1361,0	1977,5	3406,0	5843,6	5275,9	4360,7	2747,9	45,3	72,2	71,6	-9,7	-17,3	-37,0
- у тому числі страхування фінансових ризиків	566,9	792,2	1076,7	1611,8	2115,1	2042,5	827,6	39,7	35,9	49,7	31,2	-3,4	-59,5
Добровільне страхування відповідальності	48,8	35,0	47,1	34,1	25,7	27,3	32,1	-28,3	34,6	-27,6	-24,6	6,1	17,6
Недержавне обов'язкове страхування	127,3	177,0	276,9	532,1	662,5	862,4	1081,1	39,0	56,4	92,2	24,5	30,2	25,4
- у тому числі страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів	110,9	159,3	245,6	522,0	639,6	849,7	1016,0	43,6	54,2	112,5	22,5	32,9	19,6
Державне обов'язкове страхування	78,2	84,7	36,1	16,7	7,1	4,6	4,3	8,3	-57,4	53,6	-57,5	-35,2	-7,1
Всього	1894,2	2599,6	4212,9	7050,7	6737,3	6104,6	4864,0	37,2	62,1	67,4	-4,4	-9,4	-20,3

* Систематизовано за [9].

ікуються в майбутньому. На тлі скорочення темпів страхових виплат збільшились відшкодування за договорами ОСЦПВВТЗ у 2008 році більш ніж у 2 рази й становили 522 млн грн. У більш пізній період Моторним (транспортним) страховим бюро України (МТСБУ) було організовано впровадження європротоколу згідно з оновленим законодавством про обов'язкове страхування автовідповідальності, що наблизило процедуру врегулювання збитків до європейських стандартів та покращило становище споживачів страхових послуг [4, с. 262]. Станом на 1 червня 2009 р. 30 найбільших страховиків заборгували страхувальникам більш ніж 192 млн грн. страхових відшкодувань.

Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (нині Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг) відреагувала на численні скарги страхувальників, і в 20 страхових компаніях було призначено тимчасових адміністраторів.

На страхові компанії очікували складні випробування внаслідок ведення тимчасових адміністрацій у ряді відомих комерційних банках, що також негативно вплинуло на динаміку страхових виплат.

Науковці [3; 4; 6; 10; 11] встановили, що найбільш складними і актуальними проблемами, що до певного часу мали прихований характер і вже більше не могли замовчуватись на тлі кризових явищ стали нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування; падіння попиту на послуги страхових компаній з боку підприємств та населення, що обумовлено погіршенням фінансового стану; недостатній

рівень кадрового забезпечення страхового ринку; низький рівень страхової культури населення (за даними соціологічних досліджень, кожен другий українець погано орієнтується в ситуації на страховому ринку); невисока якість страхових послуг і незахищеність споживачів страхових послуг від шахрайства та махінацій страховиків; недосконалість страхового законодавства й відсутність єдиної державної політики у сфері страхування та неефективність основного регулятора страхового ринку та ін.

Вирішення даних проблем є необхідною умовою подальшого розвитку українського страхового ринку та досягнення високого рівня конкурентоспроможності його учасників.

Для подолання як раніше існуючих проблем так і тих, що виникли на ринку страхових послуг внаслідок світової фінансової кризи, необхідно впроваджувати систему дієвих заходів. Зокрема, особливу увагу приділити інвестиційному потенціалу страхового ринку. Потрібно ретельно попрацювати над українською термінологією, що використовується у страхуванні. Головна проблема полягає не тільки в тому, що пересічний громадянин не розуміє багатьох термінів іншомовного походження, а й в тому, що страхування як галузь знань не визначилося щодо змісту багатьох фундаментальних понять і категорій.

Дуже важливим заходом розвитку страхової діяльності в Україні є підвищення рівня страхової культури як серед керівників підприємств, так і серед населення. Тому обов'язковим має стати регулярне проведення прес-конференцій з питань страхування, щомісячне інформування населення про особливості різних видів страхування через ЗМІ та ін.

У 2011 році вперше досягнуто взаєморозуміння щодо принципів відносин банків та страхо-

вих компаній. Вже розроблено проект стратегії розвитку страхового ринку на 2011—2020 роки. Адаже від того, чи буде переглянута та суттєво підвищена роль страхування у державній економічній політиці та суспільному житті загалом, залежатиме і зміст стратегії розвитку і результати її впровадження [4, с. 262].

Продовжується робота над проектом Закону України "Про страхування". Розглядається можливість впровадження норм європейських директив Solvency I і Solvency II в Україні. Цей закон регулюватиме відносини на страховому ринку щонайменше наступні десять років на основі європейських норм. А це означає суттєві зміни на ринку, але вони будуть поступовими.

У доповнення вище розглянутого наукового доробку доцільно сформулювати ще ряд рекомендацій, що здатні забезпечити поступальний розвиток страхового ринку:

— формування чіткої концепції реформування галузі, удосконалення державного регулювання ринку, зокрема в сегментах обов'язкового та медичного страхування;

— своєчасна та широка адаптація українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, активна співпраця з європейськими та міжнародними організаціями, а також упровадження міжнародних стандартів ведення бухгалтерського обліку і аналітики діяльності страхових компаній;

— удосконалення методології страхових і перестраховальних операцій за участю страхових посередників;

— впровадження державним регулятором методики щомісячного моніторингу фінансового стану страховиків із метою впровадження заходів щодо попередження їхнього банкрутства та ін.

На часі актуальне значення має створення так званої претензійної бази даних, через яку кожен страхувальник, який має одержати виплату, проходить перевірку щодо кількості та частоти страхових випадків. Така процедура сприятиме виявленню недобросовісних страхувальників та зможе своєчасно попередити масові незаконні виплати.

Реалізація наведених рекомендацій має зберегти та в перспективі зміцнити можливості страхового ринку України, що створить сприятливе підґрунтя для активізації інвестиційної діяльності страхових компаній у період посткризового відновлення економіки.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку

свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування. Позитивні зміни страхового ринку залежать від того, наскільки ефективно розв'язуватимуться проблеми, що стосуються розвитку і регулювання страхової діяльності в Україні.

Література:

1. Алексеєнко А., Савчук Н. Розвиток ринку фінансових і страхових послуг у посткризовий період / А. Алексеєнко, Н. Савчук // Світ фінансів. — 2010. — № 4. — С. 189—195.

2. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2009. — 283 с.

3. Грязний Р.О. Проблеми розвитку страхових послуг в Україні / Р.О. Грязний // Магістеріум. — 2011. — Випуск 44. — С. 20—23.

4. Дудченко Н.В. Новітні тенденції розвитку вітчизняного страхового ринку / Н.В. Дудченко // Інноваційна економіка. — 2012. — № 3. — С. 261—263.

5. Козьменко О.В. Страховий і перестраховий ринок в епоху глобалізації: монографія / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва та ін. — Суми: Університетська книга, 2011. — 388 с.

6. Онопрієнко Є. Особливості розвитку страхового ринку України на сучасному етапі / Є. Онопрієнко // Економічний аналіз. — 2010. — Випуск 5. — С. 305—309.

7. Пікус Р.В., Приказюк Н.В. Страхові ринки України та Росії в умовах фінансової кризи / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк // Фінанси України. — 2009. — № 12. — С. 47—56.

8. Пойда-Носик Н.Н., Бачо Р.Й. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія. — Ужгород: Мистецька лінія, 2010. — 232 с.

9. Страховий ринок України. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

10. Шапочка М.К., Банна О.О. Вплив світової фінансової кризи на розвиток страхового ринку України / М.К. Шапочка, О.О. Банна // Механізм регулювання економіки. — 2011. — № 2. — С. 146—151.

11. Шуригіна Н.Ю. Страховий ринок України в умовах світової фінансової кризи / Н.Ю. Шуригіна // Теорія та практика державного управління. — 2010. — Випуск 1 (28). — С. 1—5. *Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.*